

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 51–54

Розглянуто основні принципи системи оцінювання ефективності менеджменту торговельного підприємства, їх відмінності та особливості. Охарактеризовано поняття результативності та результату.

Сучасна методологія оцінювання будь-якої практичної діяльності, у тому числі управлінської, базується на різних системах такого оцінювання. Наведемо основні системи такого оцінювання:

- система оцінювання результативності діяльності;
- система оцінювання економічності діяльності;
- система оцінювання ефективності діяльності;
- система оцінювання якості діяльності.

У сучасній літературі з питань менеджменту ці системи оцінювання управлінської діяльності дуже часто змішуються між собою як за сутністю поняття, так і за методологічними принципами здійснення. Тому з'ясуємо найважливіші сутнісні характеристики і відмінності кожної з цих систем оцінювання управлінської діяльності.

Однією з таких систем оцінювання управлінської діяльності є система оцінювання її результативності. В її основу покладено вимірювання результату управлінської діяльності як наслідку реалізації відповідних управлінських рішень, спрямованих на досягнення цілей організації (підприємства). В сучасній літературі термін “результат” часто визначається терміном “ефект”, які розглядаються як тотожні [12, 31; 14, 791; 18, 574].

Сучасні методологічні принципи оцінювання результативності управлінської діяльності базуються на теорії “Управління за цілями”, згідно з якою, таке оцінювання має передусім з'ясувати — якою мірою результати менеджменту відповідають визначеним цілям. Відомі американські

науковці С. Роббінз і М. Коултер визначають поняття “результативність” наступним чином: “Результативність [effektiveness] — показник, що відображає, наскільки організації вдалося досягти поставлених цілей [15, 37]. Як об'єкт оцінювання управлінської діяльності поняття “результат” ширше характеризує Г. В. Атаманчук: “Управління завжди здійснюється в ім'я досягнення певних цілей, вирішення актуальних завдань, які, в кінцевому рахунку, визначаються в отриманих результатах практичної реалізації управлінських рішень і дій суб'єктів управління” [2, 374].

Водночас у сучасній літературі з питань менеджменту поняття його результативності (як міри досягнення цілей) дуже часто підміняється поняттям його ефективності. Такий підхід можна побачити у працях В. Н. Зінов'єва та І. В. Зінов'єва: “Міра ефективності має характеризувати ступінь досягнення цілей” [6, 285]; М. Армстронга та А. Барона: “Ефективність роботи слід визначати як результати діяльності, оскільки він пов'язаний зі стратегічними цілями організації” [1, 12]; Г. В. Осовської та О. А. Осовського: “Система виміру ефективності підприємства відображає, з одного боку, рівень досягнення його інтересів і цілей, а з іншого — його внесок у досягнення цілей соціальної системи більш високого рівня” [14, 785]; Л. І. Ушвицького: “Ефективність у загальному вигляді — результативність чогонебудь” [13, 383]; Т. І. Ніколаєвої: “Ефективність або результативність управління має визначатись за досягненням кінцевої мети” [12, 31]. Такий підхід ми вважаємо помилковим, оскільки поняття “ефективність” (як буде визначено далі) має інші характеристики.

Розглядаючи систему оцінювання результативності управління, слід зазначити, що деякі науковці характеризують поняття “ефект “тільки в його позитивному значенні, тобто “як користь, що здобута внаслідок людських зусиль”. Таку точку зору висловлює, зокрема, Г. В. Атаманчук, який зазначає наступне: “Нема ефекту від будь-якого виду людських зусиль, якщо вони не дають приросту матеріальної або духовної продукції” [2, 392]. Ми вважаємо, що результативність управлінської діяльності повинна оцінюватися за показниками не тільки позитивного, а й негативного ефекту (зокрема, збитку, що отриманий в певному періоді, коли мета щодо досягнення певного рівня прибутку не була реалізована менеджментом).

Важливою системою оцінювання управлінської діяльності є система оцінювання її *економічності*. Таке оцінювання базується на визначенні розміру витрат ресурсів при досягненні певних цілей менеджменту і має забезпечувати реалізацію принципу економічності управлінської діяльності. З нашої точки зору, найбільш чітко поняття “економічність” “визначено у праці Т. І. Ніколаєвої, яка формулює його наступним чином: “Економічність управління — це міра витрат (трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів) для досягнення мети” [12, 32]. Аналогічні за змістом формулювання цього поняття пропонують В. А. Білошапка та І. О. Нудьга [3, 37], А. А. Брасс [4, 7], В. Р. Веснін [5, 11] та деякі інші науковці.

Водночас необхідно тут зазначити, що окремі економісти не бачають відмінності між поняттями “економічність” та “ефективність” управлінської діяльності, розглядаючи їх як тотожні. Приклади такого ототожнення понять можна зустріти у працях В. Г. Кандалінцева: “Ефективна діяльність — це діяльність, що не споживає зайвих ресурсів. Ефективність — показник, що характеризує здатність організації контролювати витрати” [7, 220]; Л. І. Лукічової: “Ефективність менеджменту полягає у здатності управляти з найменшими витратами” [10, 7]; Л. І. Ушвицького: “Під ефективністю заходів, здійснених в межах прийнятого рішення, розуміють вимір витрат на їх організацію і проведення” [13, 385]; Г. В. Осовської та О. А. Осовського: “Економічна ефективність обслуговування визначається найчастіше як економія бюджетних коштів, які використовуються у процесі виконання робіт” [14, 784] та ін. Таке ототожнення ми теж вважаємо помилковим.

Найбільш узагальнену характеристику управлінської діяльності дає змогу отримати система оцінювання її *ефективності*. Така система оцінювання інтегрує в собі такі характеристики цієї діяльності, як її результативність та економічність, поєднуючи їх між собою через відповідне співвідношення. Визначення поняття ефективності управлінської діяльності як співвідношення її результатів і витрачених ресурсів міститься у працях багатьох науковців. Як приклад такого визначення можна навести формулювання поняття ефективності управлінської діяльності у праці С. П. Кукури: “Ефективність управління визначається на основі співвідношення результатів діяльності підприємства та використаних для їх отримання ресурсів” [8, 121], або у ширшому тлумаченні — у праці О. А. Кулагіна: “Ефективність — це найбільш узагальнена властивість будь-яких цілеспрямованих процесів (операцій), яка визначається через поняття “мета операції” та має об’єктивний вираз у ступені досягнення цієї мети і витрат ресурсів і часу” [9, 19]. Аналогічні за змістом визначення поняття ефективності управлінської діяльності можна знайти у наукових працях В. Р. Весніна [5, 11], І. І. Мазура, В. Д. Шапіро, Н. Г. Ольдерогге [11, 176], С. Роббінза і М. Коултера [15, 36], О. Д. Сердюка [16, 413], Ф. І. Хміля [18, 575] та ін.

Враховуючи те, що ефективність менеджменту є основним об’єктом нашого дослідження, визначимо докладніше основні характеристики цього поняття.

1. Відзначимо, що поняття “ефективність менеджменту” є найбільш узагальненим для оцінювання управлінської діяльності, оскільки воно інтегрує в собі характеристики як її результативності, так і її економічності.

2. Поняття “ефективність менеджменту” оцінює тільки такі кінцеві результати управлінської діяльності, що спрямовані на реалізацію визначених цілей організації (підприємства). Всі проміжні результати цієї діяльності у процесі такого оцінювання не враховуються (певні проміжні результати можуть бути визначені лише у процесі пошуку резервів підвищення кінцевої ефективності управління).

3. Це поняття оцінює витрати тільки таких ресурсів, що були спрямовані на досягнення конкретних результатів (а не всі витрати цих ресурсів у дослідженому періоді). Інакше кажучи, за змістом і обсягом витрати ресурсів повинні чітко кореспондувати із конкретним кінцевим результатом управлінської діяльності, тобто не

тільки результати, а й витрати ресурсів повинні носити цільовий характер. Крім того, у витрати в кожному випадку повинні включатися всі види у повному комплексі, а не тільки такі, що визначаються системою бухгалтерського обліку підприємства. Ці витрати, які теорією організації визначаються терміном “економічні витрати”, повинні враховувати витрати праці власників підприємства, витрати з використання у виробничих цілях власного автотранспорту та ін.

4. Як результати управлінської діяльності, так і витрати ресурсів, що задіяні на досягнення цих результатів, повинні визначатися тільки відповідними кількісними показниками. Пропозиція окремих науковців визначити ефективність управління не тільки кількісними, а й якісними показниками [13, 499; 17, 11] уявляється нам помилковою — система оцінювання якості управління носить самостійний характер, тобто існує паралельно із системою оцінювання її ефективності. Такі кількісні показники оцінки повинні носити переважно вартісний характер, тобто визначатись у грошовій формі.

5. Оцінка ефективності управлінської праці повинна враховувати фактор часу. Це врахування пов'язане з двома аспектами. Перший аспект передбачає врахування фактора часу як одного з видів ресурсів, що витрачаються у процесі реалізації управлінських рішень — цей аспект висвітлюється у працях Г. В. Атаманчука [2, 338], В. А. Белашапкі та І. О. Нудьги [3, 37], В. Р. Весніна [5, 12], О. А. Кулагіна [9, 18–19], Т. І. Ніколаєвої [12, 21]. Другий аспект передбачає одновимірність результатів і витрат у часі, тобто приведення їх вартісних показників до єдиного виміру часу — цей аспект в літературі з проблем менеджменту практично не висвітлюється. Таке зіставлення повинно здійснюватися за методичним інструментарієм оцінювання вартості грошей у часі, що широко розглядається в літературі з фінансів підприємства.

З урахуванням розглянутих основних характеристик пропонуємо визначити поняття “ефективність менеджменту” наступним чином: “Ефективність менеджменту являє собою найбільш узагальнену систему оцінювання управлінської діяльності, яка визначається шляхом співвідношення кінцевих результатів цієї діяльності, спрямованої на реалізацію визначених цілей та витрат

усього комплексу ресурсів, що задіяні на досягнення цих результатів, визначених переважно у вартісній (грошовій) формі і зіставлених між собою у часі”.

Література

1. Армстронг М., Барон А. Performance management. Управление эффективностью работы: Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Hippo Publ., 2007. — 384 с.
2. Атаманчук Г. В. Управление: сущность, ценность, эффективность: Учеб. пособие. — М.: Академ. проект: Культура, 2006. — 544 с.
3. Белашапка В. А. На пути к эффективному менеджменту: живая модель управленческой деятельности. — К.: Агентство “Стандарт”, 2005. — 198 с.
4. Брасс А. А. Менеджмент: основные понятия, виды, функции: Пособие. — Минск: ООО “Мисанта”, 2002. — 211 с.
5. Веснин В. Р. Менеджмент: Учебник. — 3-е изд. — М.: ТК “Вел”; “Проспект”, 2007. — 512 с.
6. Зиновьев В. Н., Зиновьева И. В. Менеджмент: Учеб. пособие. — М.: Узд. торг. корпорация “Дашков и К”, 2007. — 480 с.
7. Кандалицев В. Г. Сбалансированное управление предприятием: Учеб. пособие. — М.: КНОРУС, 2006. — 224 с.
8. Кукура С. П. Теория корпоративного управления. — М.: ЗАО “Изд-во “Экономика”, 2004. — 478 с.
9. Кулагин О. А. Принятие решений в организациях: Учеб. пособие. — СПб.: Издат. дом “Сентябрь”, 2001. — 148 с.
10. Лукичева Л. И. Управление организацией: Учеб. пособие. — М.: Омега-Л, 2006. — 360 с.
11. Мазур И. И., Шапиро В. Д., Ольдерогге Н. Г. Эффективный менеджмент: Учеб. пособие / Под общ. ред. И. И. Мазура. — М.: Высш. шк., 2003. — 555 с.
12. Николаева Т. И. Менеджмент в торговле: Учеб. пособие. — М.: КНОРУС, 2006. — 320 с.
13. Основы теории управления: Учеб. пособие / Под ред. В. Н. Парахиной, Л. И. Ушвицкого. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 560 с.
14. Осовська Г. В., Осовський О. А. Менеджмент організації: Навч. посіб. — К.: Кондор, 2005. — 860 с.
15. Роббинз С., Коултер М. Менеджмент: Пер. с англ. — 8-е изд. — М.: Издат. дом “Вильямс”, 2007. — 1056 с.
16. Сердюк О. Д. Теорія і практика менеджменту: Навч. посіб. — К.: Професіонал, 2004. — 432 с.
17. Урубков А. Р. Курс МВА по оптимизации управленческих решений. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 176 с.
18. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: Підручник. — К.: Акад. вид-во, 2003. — 608 с.

Розглянувши різноманітні системи оцінювання управлінської діяльності, ми встановили, що система оцінювання ефективності менеджменту торговельного підприємства є складною, багатофакторною, динамічною системою, визначеною відповідними цілями.

Рассмотрев различные системы оценки эффективности управленческой деятельности, мы установили, что система оценки эффективности менеджмента торгового предприятия является сложной, многофакторной, динамичной системой, определенной соответствующими целями.

Having analyzed different systems of management activity value it should systems value effectiveness of trade company is complicated and multifactories dynamic the system defined by equal goals.

Надійшла 16 січня 2009 р.